

SIMON ISTVÁN KÖLTÉSZETE

I.

A legegyszerűsebben fejlődő tehetségek közül való. Már első kötetében megtalálta a képességei kibontására legalkalmasabb hangot és formát. Ez a hang és forma szilárd és biztos alapnak bizonyult. Simon István erre igyekszik felhúzni költészetének épületét. Nem kísérletező egyéniség, tehetségének alakulását a külső erők és hatások nem taszítják veszélyes meredélyekre. A politikai élet és az irodalom kérdéseire mindig józan, nyugodt állásfoglalással felel. Igaz, az elébe sorakozó problémákkal soha nem indul rögtön birokra, kontemplatív természetűe visszatartja az azonnali cselekvéstől. Érzelmait nem a gyors indulat formálja, hanem a lassan érő élmény.

Az élménynek meghatározó szerepe van költői fejlődésében. Pándi Pál már az »Érlelő napok«-at bírálva utal erre. Költő, akit gyökér táplál. Nemcsak a felszín éltető nedveire van utalva; a szellem és a szív mélyről fakadó erői éltetik. Maga is tudja és érzi ezt, épp ezért elég erős, hogy általános követelményként kimondja: »Süket lehet a legszebbik szavad, ha versed sorai alatt nem érzik meg a szivedet.« A valóság intenzív megragadásának belső igényével nyúl mindig témáihoz. Az átélés nála nem pillanatnyi, hanem hosszabb érlelődés eredménye. Éppen ezért kevés, napi aktualitást kifejező költemény kerül ki keze alól. Nem elfordulás ez a mától. Simon Istvánnak szűksége van arra, hogy a problémák ne csak előtte és körülötte, hanem lelkében is jelentkezzenek. A szemlélődő türelmével ezt be is várja. Egyénisége szűrőjét maga és a világ közé állítva csak bizonyos hatásokat és benyomásokat fogadott eddig magába. Ez teszi érthetővé, hogy költészetében a valósághoz képest a jelenségek arányai igen sokszor lecsökkennek. Költői élménye nem mindig tudja befogni új életünk minden nagy eseményét és eredményét tényleges méreteiben, jóllehet, ehhez a valóság külsőleges regisztrálása, fejlődésünk tényeinek egyszerű számbavétele neki is könnyű megoldást kínál, de művészi őszintesége megóvja ettől a hamis lehetőségtől. Nála bármily eseményt vagy jelenséget csak az élmény emelhet költészetté; mindazt, amit benyomásaiból nem tud intenzív átéléssel megragadni, kívülrekeszti költészetének birodalmán. Szemlélődő magatartása eddig gátolta abban, hogy nagyobb darabot fogjon át költőileg az elé táruuló életből. Szeme mindig a mélyre tekint, s így a felület, amit átfog, tekintetének legtöbbször csak behatolási pontja. Ezért természetesen sokszor csak epizódokat ragad meg életünk gazdag valóságából.

Témái legtöbbször apró életmozzanatok és jelenségek, de átfogó érzések és gondolatok hordozói és kifejezői. Művészi megformálása a cseppbe igyekszik varázsolni a tengert. De az epizódok sokszor idillé szelídülnek keze alatt. Mintha a nagy ellentétek mozgását nem tudná befogni nemegyszer kisigényűnek tűnő témáiba. Valójában nem erről van szó. Nála az idill az élményre apelláló művész védekezése a sematizmus kísértésével szemben. Költészetében ezek a meghitt, idilli mozzanatok sohasem válnak életünk eltorzult, leszűkített képeivé, hanem annak mindig szerves részei és jellemző kiegészítői.

Ábrázoló ereje nem a szélességben, hanem a mélységben jelentkezik. Éppen ez az adottsága teszi képessé kora szellemének és problémáinak intenzív kifejezésére. Korunkról történelmi értelemben hiteles lírai képet festeni szocialista költőhöz méltó vállalkozás. Erre mintegy önmagát is sarkalja: »letűnt korok fölött új jövevény; ezt kellene végre kimondani!«

A kor szellemének minél teljesebb megragadása, minél hitelesebb ábrázolása minden költészet egyik fő törekvése. A legjobb írók mindig koruk leghűbb tanúi, legnagyobb magyar költőinkről pedig bátran elmondhatjuk, hogy koronatanúi. Nem véletlen, hogy a történelmi ítélet a művészi nagyság egyik legfontosabb ismérvét az igaz és mély korkifejezésben ismeri fel.

Simon István költészetét ennek az elvnek tudatos alkalmazása hatja át. Első kötetének címe mintegy jelszóként is kimondja művészetének legfőbb szándékát: *Tanú vagyok*. Már az első lépéseket a költői tudatosság jegyében teszi meg: vallani akar koráról, nem rossz emlékezettel és szubjektív önkény nyel, hanem emberi és történelmi felelősséggel. Ennek a tudatosságnak van egy igen fontos eleme: a *határozott eszmeiség*. Simonnál a világnézet a költői látás és ítélet természetes szerves eleme, azért tudja elkerülni az ideológiailag látványos, de belsőleg át nem élt megoldásokat. Világnézetileg közömbösnek látszó epizódikus témáit is határozott és tiszta gondolat hatja át, s foglalja egységbe. Éppen ezért lehet eddigi termése egészében hiteles vallomás korunkról.

Eddigi munkássága azt bizonyítja, hogy tanúi felelősségét helyesen értelmezte. Jóllehet tematikailag nem törekszik átfogó teljességre, mégis hiteles tanúvá avatja eszmei és élményhűsége. Valóságszemlélete történeti, ábrázolási módszere pedig konkrét. Ez a két fontos adottsága segíti ahhoz, hogy korának legfontosabb jellemzőit ne pusztán a XX. század tudományos és technikai vívmányaiban lássa, hanem a korunkat *tényelegetesen* meghatározó *történelmi* erők harcában. E századot azért vallhatja bátran saját korának, mert felismerte legnagyobb eredményét: a megvalósult szocializmust. »Ma és holnap« című versében így vall:

»Robogó expresszek díványain
 otthon a horpadt, szüette padon
 eszembe jut, ha növő szárnyaín
 születő versemet próbálgatom,
 hogy ez a kor, e század az enyém:
 évezredek süppedt sírdombjai,
 s letűnt korok fölött új jövevény;
 ezt kellene végre kimondani!«

E század a legnagyobb történeti forduló. »A történelem új világnak új utakat tipor.« Ez korunk egyik legfőbb eredménye és csak ez lehet legmélyebb korélménye is:

»A sors hozta és megtörtént velem,
 hogy most élhetek éppen, amikor
 a ma és holnap — a történelem
 új világnak új utakat tipor.
 Mikor gond, kétely, vágy, lelkesedés
 azt zúgja élni szép, s élni nehéz —
 mikor a jövőt hogy már rend legyen,
 próbálgatjuk egy egész nemzetten...«

Az egyéni és közösségi líra dilemmáját nem ismeri. A mindennapi élet kis eseményei és jelenségei sokszor osztályok, sőt, az egész nép legaktuálisabb gondolatait és érzéseit is kifejező témákká nőnek keze alatt. Közösségi témáit éppoly bensőséges líraiság hatja át, mint a legegényibbeket. Költészetében a magánélet problémái igen sokszor csak tematikailag zártak, de érzésben és eszmeiségben átfogóvá szélesednek. Ez az oka annak, hogy művészléte — a túlnyomóan epizódikus tematika ellenére is — realista és eszmei költészet. A legsikerültebb alkotásaiban megnyilvánuló szemlélet a magán- és társadalmi élet jelenségeit már eredendően *dialektikus egységben* látja. A ma emberét úgy jellemzi, mint akit már nemcsak individuális érzések fűtenek és alakítanak; egyéni tervei és céljai is nagyratörők és messztekintők: »az ember valamit akar, gyönyörűt és szentül nagyot!« »Modern családi kör« című versének valóságos tartalma és szimbólikusan az egész dolgozó társadalmat átfogó értelme csak e dialektikus költői szemléletben található ilyen szerves egységre:

»És dolgoznak; jár a fűrész,
 a férje üzem-asztalos,

ő pénztáros, ragyog a pénz
 kezében, s összead, szoroz.

Olykor, ha kevés a vevő,
 gondolatban szépet mível:

eljátszik homok-keverő,
 totyogó gyermekeivel.

Férje, míg tünődve megáll
 s elszív egy görbe kossuthot,

egyszerre észreveszi, már
 a városon végigfutott,

zöld-tetejű, zord-homlokú
 paloták, bankházak fölött.

*S így, míg csahol a gyalu
kasszában hulló pénz csörög:*

*valahol — vajh, ki tudja hol,
ki sejtí, meddig és mitől —*

*nagy ívben, láthatatlanul,
húzódik a családi kör.«*

E versben a költő művészi konkrétsággal tapintott rá korunk egyik társadalmi jelenségére: a családban, a közösség legkisebb egységében vetíti elénk a forradalmi fejlődés új eredményeit. Korábrázolás ez is: megmutatni a család és a társadalom új jellegű kapcsolatát. Mert jóllehet, a forradalmi átalakulás elsősorban a termelési viszonyokban megy végbe, de átalakítja a társadalom egész strukturáját. Az individuális polgári család felbomlása éppoly elkerülhetetlen velejárója a szocialista átalakulásnak, mint amennyire alapvető feltétele a tőkésék kisajátítása.

A szocialista család megjelenése nemcsak társadalmunk szervezeti kereteinek átalakulását jelzi, hanem elindítja — egyre növekvő ütemben — az eszmei-tudati átalakulást is. A »Modern családi kör« arról tanúskodik, hogy hovatovább korunk társadalmának, a szocialista társadalomnak és alapsejtjének, a szocialista családnak lélekzetvételét azonos szervezeti kényszer szabja meg: az egész társadalom egyre kiteljesedő összhangjának organikus kényszere.

Simon Istvánban igen erős ez az *összhang-kereső szándék*. A távolbalátó biztonságával jól felismeri az ellentmondások felszámolásának objektív szükségyszerűségét. Talán éppen ezért igen sokszor a ma ellentmondásain csak végighordozza tekintetét, de kevésszer szentel neki nagyobb figyelmet. Nem lakkoz, nem is kerüli meg a problémákat, hanem — alapjában indokolt optimizmussal — *elébük vág*.

1956-ban adja ki »Himnusz az értelemhez« c. költeményét. Most már végképp beleütközik az ellentmondások tömkelegébe. Szembe kell néznie a teljes valósággal. Felismerni, hogy az élet meghitt mozzanatai elégtelenek az immár számára is megkerülhetetlen ellentmondások ábrázolására. Simon István témáinak nagy többsége konkrét, tárgyi jellegű volt, de szűkre határolt. E kis témák, a kiszakított problémák csupán azért nem váltak lokális jellegűeké költészetében, mert tudatos realista szemlélete, ha tárgyilag nem is, de eszmeileg mindig teljességre törekedett.

1955—56-ban írónk jelentős része elvesztette szeme elől a szocialista perspektívát. Egyesek a nép művészi szolgálatát kizárólag a mindennapok gondjának-bajának ábrázolásában vélték felismerni. A jelenségeket önmagukban, a társadalom egészéből kiszakítva kezdték értelmezni. Felfogásuk szerint a nép és a szocialista társadalom jövőjének érdekei külön váltak. Ezt az ellentmondást úgy akarták feloldani, hogy magukat a nép valamiféle prófétikus képviselőjévé igyekeztek nagyítani, de a jelentkező hibák tényleges okainak megértése helyett a bajokat misztifikálták. Nem előre, hanem visszafelé léptek: lemondtak a társadalom időleges válsága fő okainak és egyben a célravezető gyógyítás módjának megértéséről, ahelyett az egymásnak

ellentmondó külsőleges tünetek állandó hánytorgatásában élték ki indulataikat. Nem orvosnak bizonyultak, akiknek a súlyos esettel szemben is magabiztosságot és szilárdságot ad a tudás, hanem csak falusi kuruzslónak, aki pókhálóval vagy ráolvasással akar gyógyítani.

Az élet meghitt mozzanatait és idilli hangulatait is kedvelő költő 1956-ban felismeri az átfogó eszmei tisztázás és állásfoglalás halaszthatatlan szükségességét: »és azt az elveszett hitet keresi, ami az emberé«. A »Himnusz az értelemhez« a mindennapok konkrét és reális kis témáihoz ragaszkodó Simonnal szemben az élet alapkérdéseit és legégetőbb mai problémáit határozott eszmeiséggel értelmező költőt mutatja be. Az eszmei és politikai zűrzavar éveiben ő nem hátra, hanem *előre lép*: életünknek nem egyes, ellentmondásos jelenségeivel küzdök; a tudásnak tesz panaszt, az értelemhez fellebbez. Nagy elődje, József Attila az imperializmus gyűrűjének szorításában is hitte, hogy az emberiség útja nem téved zsákutcába. A fasizmus tobzódása idején, a történelem káoszában a tudásnak tesz panaszt. És így nyílt meg előtte a »földbe zárt titok.« — A »Himnusz az értelemhez« c. versét 1956-ban a költő ködoszlató tűzcsóvaként dobta maga elé. Nem új hiteket hajszol, de bizonyosságot keresve mondja: »beléd kapaszkodok nagyon földnél biztosabb értelem...« Nem a valóság különös és zavaros jelenségei foglalkoztatják elsősorban fantáziáját, hanem e politikai és eszmei káoszban himnuszt zeng az értelemhez, az emberiség történetét és fejlődését helyesen felfogó értelemhez, az emberiség boldog jövőjének távlatait felismerő értelemhez. Szocialista meggyőződésének igazolását az értelemtől várja. De csak a lényeges kérdésekre keres feleletet; most az eszme alapvető igazságának a tisztázása fontos. Megvan benne az a ritka képesség, hogy a szocializmus eredményeit ne szemmértékre ítélje meg, hanem az elviség és tudatosság hiteles mércéjéhez mérje. Éppen ezért nem a mennyiségre, hanem a fajsúlyra tekint, nemcsak a felszínt látja, de a *lényeg*et is. Ezért bizonyulhatott 1956-ban — amikor az írók többségének láthatára a napi politikai küzdelmekkel azonos kiterjedésű volt — elég erősnek ahhoz, hogy a múltat rendező és a jövő távlatait bevilágító értelemhez énekeljen himnuszt:

*»De büntetésed, s győzelmed
ma kezekben van emberi
tudás: sorsodat önkezed
vagy megáldja, vagy megveri.
Áll a kérdés előtted im,
merész, modern Prometheusz:
indulsz a lét új útjain,
vagy újra mélységedbe jutsz.*

*Ha megkínoz ez a talány
olykor — s gomolygó, keserű
gondban, mint vihar nyomán,
ahogy a földre dül a fű,
megtörtén sok gondolatom
fekszik az idő-réteken:
beléd kapaszkodok nagyon
földnél biztosabb értelem,*

az emberi tudás, ész, aki
 megteremtetted magadat
 a kínok évszázadai
 vagy évezredek alatt,
 s nem széthullni akarsz, hanem

tárgulni és szüntelenül
 rendeződni; s mint az elem,
 zsidongó sejtjeiben ül

a nagy kiegyenlítődés
 vágya, öröktől fogva már:
 nálad az újat leső és
 elrendező vágy a szabály.
 Ó, én bízom benned, ahogy
 bíztak, akik nevedért
 vállaltak gyötrelmes bitót,
 villanyszéket, száz szenvedést.«

(Himnusz az értelemhez)

Az önmagát a kínok évezredek alatt megtermő emberi tudás és ész nem széthullni, de tárgulni és rendeződni akar — vallja a költő egy világnézet igazságát. Ars poetica ez a szó nemes értelmében: a költő eszmeileg tudatos állásfoglalása a kor által felvetett leglényegesebb kérdésekre:

»Megáztatta az ember e
 földgolyót könnyel, vérrel is.
 Világ számtalan harctere
 (hol nem nől annyi kikerics,
 ahány halott mélyben pihen)
 ha fölnyújtaná milliónyi
 szuvas csuklóját, ó, igen
 ha egy percre tudna szólni —
 ha szólhatna az elesett,
 azt kérdezné meg, hogy miért
 a földben, s nem a föld felett
 értette: van testvériség.
 Élők, köztiünk élet legyen
 a megértésben a kovács,
 a modern borzalom ellen
 az egységes tiltakozás.«

(Himnusz az értelemhez)

A Himnusz az értelemhez a vívódó Simont állítja elénk. Olyan időszakban írta, amikor a szocializmus igazságait már nyílt vitákban is dezavualták. De ő önmagában megküzd ezekért az igazságokért. A szocializmus ügyének most sem válik egyszerű apologétájává, jóllehet egyik legkövetkezetesebb

költői képviselője marad. Talán épp azért, mert belső őszintesége, meggyőződé-
sének eszmei hitele edzi meg a talmi igazságokkal szembeni ellenállásra,
az önerejéből való helytállásra.

1956-ig nem érezte annak szükségét, hogy eszmeileg átfogó költői vallo-
mást tegyen. Addig úgy vallott az életről, ahogy az élmény diktálta. A vitá-
zók éles hangja úgyszólván hiányzott költészetéből. A politikai életben és az
irodadomban végbemenő események azonban benne is kifermálták a pole-
mikust. Nem kezd részletvitákat. Útja nem a meghasonláshoz, hanem a múlt-
ban és jelenben is a történelmi igazságot felismerő értelemhez vezet. Simon
nemcsak megérteni akar, ennél nagyobb szándék igazítja: történelmileg igaz
és hű feleletet adni a ma kérdéseire és vitáira. Az értelem fátykáját akkor
tartja magasra, amikor nem egy költő-kortársa kezében utolsót lobban ez a
fáklya.

1955—56 a nagy eszmei próba időszaka. A vizsgatételeket a valóság
fogalmazza. Íróinknak — sajnos — új és meglepő kérdésekre kell választ
adniok. És ők tanári biztatás és segítség nélkül most meg is nyilatkoznak
sorban. De már nem azzal az egyértelműséggel, ahogy korábban. Nemcsak
konkrét társadalmi problémáink megítélésében tér el véleményük, hanem az
emberiség sorsát, a jövő kilátásait illetően is különböző nézetek hirdetőivé
válnak.

Ez a világnézeti polarizálódás természetszerűleg a művészi eszközöket és
stílusokat is differenciálta. A feloldhatatlan ellentmondások élménye meg-
ejtette íróink egy jelentős részét, s így a harcban álló világerők küzdelmét
hamis optikával látták. A kor legfőbb élménye számunkra: a pusztulás, a
halál-élmény. Szerintük a XX. század az embert immár legyűrő technika és
tudomány végső, apokaliptikus elszabadulásának korszaka. Ez a halál-élmény
nem apellál az értelem tiltakozására és ellenállására. A pusztulás, a megsem-
misülés, a halál romantikáját hajszolja ez a költészet; fantáziáját a félelem
viziója táplálja. Az ember pórén áll a nagy nihil előtt, minden értelmes csele-
kedete, minden határozott lépése hiábavaló. Mivel az értelem fáradozása
meddő, szabad asszociációval próbál minél többet magához ragadni az egyre
gazdagabbá váló, de megsemmisülésre ítélt életből. Életgazdagság és halál-
élmény: ez a tragikus kontraszt határozza meg ennek a költészetnek kife-
jezési eszközeit is. A szabadon asszociált képek dzsungele azt mutatja, hogy
a végső kétségbeesés csak érzékelní akar már, de nem érteni és világosan
elrendezni. A kép nem az értelem jelrendszere többé, hanem az élmény és a
nosztalgia tagolatlan nyelve. Ez a költészet már nem tud vallani az élet
emberi dolgairól, a mindennapok küzdelmeiről és szépségeiről, csak a végső
principiumok, az élet és halál kérdései izgatják. De éppen azért, mert az élet
két pólusra szakadt előtte, el is embertelenedett. Az emberi élet lényege: a
munka, a küzdelem, a harc a fejlődésért — megszűnt számára.

A halálélmény-költészet külön irányzatot képvisel. Közös nevezőjét a
szemlélet adja. A stílus, a forma lehet eltérő, de a közös szemlélet végső
soron a határozott tartalom — az értelem száműzésének — irányába nivellál.
Nálunk az »Ápám« és a »Sánta család« realizmusával elinduló Juhász Ferenc
költészete reprezentálta a legtipikusabban ezt a tendenciát.

Weöres Sándor lírája irodalmunkban nem az új halál-élmény hangja;
az ő világképe lényegében már a 30-as években kialakult. Mai költészete

csak ad abszurdum vitt bizonyítéka ez irány elkerülhetetlen zsákutcájának. E költészet elembertelenedését az élet reális és közvetlen érdekeinek egyre fokozottabb tagadása jellemzi. Weöres lírájából az individualizmus végletes önzése csak felénk, amikor a polgári társadalom halál-élményét a költő az egyén és az egész emberiség kikerülhetetlen sorsélményévé szublimálja. Halász Gábor a 30-as évek végén a Nyugatban, ha nem is a mi előjelünkkel, de szabatos jellemzését adta Weöres Sándor lírájával kapcsolatosan ennek a költői magatartásnak: »A bölcselő nyugalmával tartja szükségesnek a rosszat (»nem a békesség a cél: minden öljön, ami él«) és a bölcselő önzésével vonul el távoli, valószínűtlen tájakra. Magatartásában van valami herakleitosi pózként felvett, de úri fiús lényében is gyökerező fölény a küzdőkkel, a panaszosokkal és az átkozódókkal szemben... Osztályok egymásba roppanása, az elkerülhetetlen romlás fölött áll az ember ősi igénye, ahogy az a keleti tanításokban tükröződik: a feloldódás a végtelenben, az örök nirvána. (Halász Gábor: A század gyermekei. Nyugat, 1938. XXXII. é. 8. sz.).

Juhász Ferenc Weöres Sándor nyomdokán haladva teszi meg az első költői lépéseket, de szemléletét eredendően nem a polgári nihilizmus alakítja. Az aranyjánosi elbeszélő hagyomány tehetséges és eredeti mai folytatójaként indult. Erős és sokat ígérő realista stílusa az 50-es évek elején megbicsaklott A korélmény átfogó kifejezése izgatta. A XX. század szellemének és lélektanának megragadása, kifejezése érdekében azonban letért arról a konkrét realizmussal ábrázoló költői útról, amelynek magasszínvonalú képviselői voltak Simon István, Nagy László stb.

Simon István hű maradt Petőfi, Arany és Illyés realista hagyományvonalához, amelyhez saját költészetét kapcsolta. Hogy hű maradhatott, annak oka nem az, hogy lemondott kora költői kifejezéséről, hanem éppen korának helyes történeti felfogása. Az a szemlélet, amely a XX. század jelenségeit megítéli, pontos, adekvát történeti megállapításokhoz vezetheti. Az értelem, amelyhez himnuszt zeng, a múltat, a jelent és a jövőt egyszerre bevilágító értelem: ez az értelem a történelem logikája, amely kifejezésre jut a mai dolgozók tiltakozásában az atomhalál ellen és a szocializmust építő tömegek világos és határozott szándékában.

Juhász Ferenc és Nagy László halál-élmény költészetének és Weöres individuális pusztulás-lírájának a történelmi okai azonosak. Mindkettő egy pusztuló osztály, a burzsoázia halál-élményét az egész emberiséget vagy végső fokon a szabad egyént kikerülhetetlenül megsemmisítő történelmi sorsként vetíti ki. A polgárság halál-élményének általánosítása az egész emberiségre hamis korszemlélet és történeti ítélet eredménye. S így végsősoron az egész emberiség nevében való aggódás — akarva vagy akaratlanul — egy halálra ítélt osztály önző individualizmusának apologetikája. Simon István költészete éppen ennek az általánosító történetietlen korszemléletnek eleven cáfolata:

*»Csak amit az ész kigondol
s a szabadság, e két iker,
emelheti ki a porból
fejünket, győzelmeivel.
Az első mozdulat, amely
emberré szült emberiség,*

*mily messze már, be vissza kell
néznünk, — takarja a sötét.
S évezredek gyűrűző fodra
lám ész, új partokhoz söpört,
hogy majd fényed beragyogja
egyszer az emberi gyönyört.»*

(Himnusz az értelemhez)

A XX. században a kapitalizmus és a szocializmus kialakította a modern kor megítélésének új ismérveit. Azok az irodalmi irányzatok, amelyek a mi korunk arculatának legfontosabb meghatározó tényezőit a technika és atomtudomány általános eredményeiben vélik felismerni, éppen a leglényegesebbet tévesztik szem elől: a kor konkrét formáló erőit: a társadalom megváltozott viszonyait és az új viszonyok alapján a technika és tudomány új jellegű, új tartalmú szerepét. Nem kétséges az, hogy a természettudományok és a technika legnagyobb eredményei befolyásolják a modern ember gondolkodását és érzésvilágát. Csakhogy a modern ember fogalma ma már elvesztette egyértelmű jelentését és tartalmát. Az új modernség fogalmát nem az általánosságban felfogott tudományos és technikai fejlődés alakította ki, hanem az a világnézet, amely a természet és társadalom fejlődésének egészét helyesen feltáró tudomány alapjain nyugszik. Azok az írók, akik a modernségnek ezt az új értelmezését figyelmen kívül hagyják, önmagukat csapják be: lemondanak annak megértéséről, hogy a tudomány és a technika eredményeinek az egész társadalom érdekében való fölhasználása milyen konkrét lélektani és világnézeti következményekkel jár. Ennek a modernségnek rendező elve: az értelemre törekvő tudás, mely a kultúra eredményeit a burzsoázia pusztulásával nem halálra szánja, hanem a történelmileg elhivatott osztály, a munkásosztály kezébe helyezi le. Simon István 1956-ban az értelemhez nem a bizonytalanok bizonyosságkereső ösztönével fordul, hanem a bizonyítók vaslogikájával:

*»Forradalom, osztályok harca
szorítja torkod vén világ.
Kemény egy férfiú arca,
s hirdet új törvényt, logikát.»*

(Himnusz az értelemhez)

II.

Simon István verseinek problematikája legtöbbször *tárgyi cselekményekbe* vagy *jelenségekbe* van öltöztetve. Még filozófikus gondolatainak kifejezéséhez is szüksége van a valóság tárgyi segédeszközeire. Az aforizmákba sűrűsödő gondolatokra nem áll rá az esze. Éppen ezért verseinek alapgondolatát az egész költeményen végighúzó cselekményes vagy részletekig jellemző ábrázolással bontja ki. Gondolatai mindig a reális valóság mozzanataihoz kapcsolódva formálódnak. Egyes strófáinak alig van önmagában kikerekedő gondolati tömörsége. Ez az egész versen végignyújtott gondolat kibontás szükségképpen

igényli az utolsó strófa Petőfi módjára történő csattanós lezárását, amely nem a sűrített gondolat kiugratása, hanem inkább az egész versben kikerekedő eszme hatásos formai lezárása.

Hogy Simon képzeletének mennyire szüksége van a reális világ kapaszkodóira, azt talán »Írás közben« című egystrófás gondolatforgácsai bizonyítják legjobban. Ez a műfaj a gondolkodás elvontabb asszociációit szinte igényli. Simon fantáziájának itt is tárgyi elem a kiindulási pontja:

»Röpülő száll fölöttem döngicsélve,
szinte érzem, hogy a tiszta égre
a béke dalát írja, mint én a papírra.«

(Írás közben)

Fantáziájának kiindulási alapja mindig a jól körülhatárolható realitás. Éppen ezért asszociációja is a legtermészetesebb és legegyszerűsebb vonalú összevetésekre szorítkozik. Logikai szigóra nemcsak az eszmei jelenségek megítélésénél jelentkezik, de a gondolatok kibontásának formáiban is. Gondolatait a *hasonlatok* levegősebb, s egyben áttetszőbb képeiben mutatja meg, nyugodt és tempós kibontásban, és igen kevésszer él a metafora gondolat és képsűrítő, sokszor csak gondolatmegvillantó formai eszközével. A gondolati és nyelvi elmesség nem izgatja. Számára az élmény mindig eszmei és érzelmi jelentőségű elsősorban. Tehát mindig *tartalmi* és sohasem formai. Talán részben ezzel is lehet magyarázni költészetének bizonyos formai egysíkúságát. Tévedés ne legyen: Simon nyelve tiszta, mégis merev költői nyelv. Lehet, hogy nyelvének éppen ez a merevsége idéz elő bennünk sokszor bizonyos hiányérzetet. Nem érezzük a költői lelemény győzelmét az ellenálló nyelv felett. Eddigi költészete azt mutatja, hogy a vers formai-technikai lehetőségei sem foglalkoztatják behatóan. Eddig megjelent öt kötetében az első kötet már kitaposott formai ösvényein halad mindig. Rím-technikája is az első jó verseiben kialakított képlethez igazodik. Bőségesen él az asszonánc népies és hagyományos, de egyben könnyedebb és pongyolább megoldásával is.

Simon Istvánnak azok a tulajdonságai, amelyek Arany Jánoshoz hozzák közel, inkább magatartásának és temperamentumának jellemző jegyei, sem mint gondolkodásának és formai ízlésének az Arany Jánoséhoz hasonló adottságai és igényei. Spontán formaalkító készsége inkább Petőfi minden spekulatív megoldástól mentes módszereire emlékeztet, de Petőfi bősége és széles skálája nélkül.

III.

Lírája három alapforrásból táplálkozik: a közvetlen környezetből, a gyermekkor élményéből és a szülőfalujába való visszavágyódás nosztalgijából. A *közvetlen környezet* a ma valóságának egyszerű emberi sorsokba szétoldott problémáit adja a költő tollára. Jó érzékkel mindig ezeken az emberi sorsokon keresztül közelíti meg a társadalom legáltalánosabb problémáit is. — Költészetének éppen az ad emberi hitelt és lírai megrátszást, hogy az általános esz-

méket és gondolatokat művészien fel tudja oldani a közvetlenség, a realitás mindig primér anyagában.

A *gyermekkor emléke* idilli szemléletének kedvez. Él is bőségesen az emlékezés lehetőségeivel. A gyermekkor az érzelmek elementáris sodrását, a dilemma nélküli életigenlést, az őszinte »emberség« nagyszerű és tiszta élményét idézi. A szép ifjúság emlékeit is úgy tartja a ma és a jövő elé, »mint a kerek kis erdei tisztáson éretten csorgó aranyát a nap«. Minden igaz költőt megragadott ennek az emlékanyagnak a poézise. Simonnak a gyermekévek úgyszólván kész versanyagot nyújtanak épp úgy, ahogy Kosztolányinak. Mindkettőjükben közös a kitisztult és megért élmény kimunkálásának az igénye. Ezt a gyermekkor emlékeivel kapcsolatosan az idő jóformán el is végzi. Simonnak ezeket a gyermekkor képeit idéző verseit igaz és megfogó emberséggel telíti a költő másodszori átélése.

A *szülőfalujába* való visszatérés vágya költészetének egyik fő motívuma. A kirepítő otthon közelebb van, mint a gyermekkor, de a róla alkotott emléké kép nem kevésbé meghitt. Otthoni életének egyszerű mozzanatai és jelenségei vagy önálló verssé formálódnak, vagy pedig elszórtan illeszkednek költészetébe, mint jelzők, hasonlatok, képek. A »fűrészes« nemcsak édesapja foglalkozásának tárgyi kelléke, hanem igen sokszor — mivel kedves emlékként él tudatában — a legösztönösebbek asszociált kép, hasonlat és nagyon sokszor szimbólum is. Épp így a »fűrészelés« is többször formálódik hasonlattá, képpé, sem mint ahogy a természetes képzettársítás igényelné. Vonatkozik ez az élet több más, neki kedves mozzanatra és jelenségre is. Olyan dolgok ezek, amelyekkel otthon a gyermekévekben, a szülői házban töltekezünk meg. Ezek az emlékek befolyásolják gondolkodásunk mechanizmusát, mint konkrét tárgyak is beépülnek legelvontabb gondolatainkba. Simon nem védekezik ettől a múlttól, nem szelektálja és nem szépíti, még most is engedi formálni magát tőle. Pár ecsetvonása tökéletes realizmussal képes elénk vetíteni nemcsak a falu hibátlan külső képét, hanem a jellemző belső vonásait is:

*»Az lesz a szép út, az első,
ha majd a jeges utcát
ropjuk a reggel; a sürgő
népek a vizet húzzák,
s nem a vödrökre, a kutakra,
azt nézik merre járunk,
és fejüket összedugva
sügdolóznak utánunk.«*

(Az első út)

Osztályával, családjával a legtermészetesebb módon ápolja kapcsolatát. Állandóan vall róluk, de nem tüntetve és harsogva, nem a költő pózában tetszelegve, hanem a gyermeki és emberi átélés komolyságával. Az élményből, mint költő sem akar többet kicsikarni, mint amit a magánember átélhetett és felfoghatott. Ez a *természetesség* egyébként egész költészetét jellemzi. Emberi szerénysége és realista hűsége valóságstiszteletében gyökeredzik. Valószínűleg Petőfivel érez, s mint nagy elődje, a természettel, a valósággal való versenyre kelést meddő dolognak tartja:

»Olyan ez a víg nap, mint a vers — és
 mennyi jó rím! a bokros ibolyák
 ütik meg Mari néni mosolyát,
 a motorok friss zaját viszont a

vágásokból csörrenő szalonka.
 Szinte pirul bennem a költő,
 míg nézem a lázasan dühörgő
 életet...«

Simon István eddig megjelent öt kötete egy fiatal költő első állomásai. Közel kétszáz vers illeszkedik egymáshoz, mint egy készülő épület elemei. Úgy-
 szólván, nincs kiugró és bántó érde ennek az építménynek. Mintha elejétől
 fogva nemcsak az egyes téglákat — az egyes verseket —, de az egész épületet
 is tervezné. A világnézet, az élmény, az érzés és a tudatosság így pallérozza köl-
 tészetét egyre tökéletesebbé, egyre teljesebbé.

Kiss Lajos

